

درس اول

تاریخ‌نگاری و آشنایی با گونه‌های منابع دوره معاصر

تحولات تاریخ‌نگاری دوره معاصر

۱ - تاریخ‌نگاری سنتی: ویژگی‌های تاریخ‌نگاری سنتی را می‌توان به شرح زیر نوشت: عدم توجه به زندگی اجتماعی و حیات فرهنگی و اقتصادی مردم - تأکید بر تاریخ سیاسی و نظامی و شرح طولانی جنگ‌ها و فتوحات - بی‌توجهی به علل و نتایج و رویدادها و تحولات تاریخی - رواج روحیه تملق و چاپلوسی - تأکید بر مصنوع و متکلف‌نویسی و پرهیز از ساده‌نویسی - بی‌توجهی به سنجش و نقد منابع

در این زمینه می‌توان به کتاب‌های زیر اشاره کرد: جهانگشای نادری و دُرّه نادره اثر میرزا مهدی خان استرآبادی در شرح فتوحات نادر و ستایش وی - تاریخ زندیه و تاریخ گیتی‌گشا اثر میرزا محمد صادق موسوی در وصف و تملق شاهان زند.

۲ - تاریخ‌نگاری جدید ایران: با آگاه شدن زمامداران و نخبگان ایرانی در دوران پادشاهی فتحعلی شاه قاجار و مقایسه وضعیت ایران و غرب، از زمان عباس میرزا (ولیعهد فتحعلی شاه) ترجمه آثار اروپایی به آرامی آغاز شد. تأسیس مدرسه دارالفنون و ایجاد دارالطباعه دولتی و دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین شاه نیز سهم به‌سزایی در گسترش صنعت ترجمه داشت. بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را نوشته‌های تاریخی تشکیل می‌دادند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت. از طرفی گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران نیز منابع نوینی را پیش روی مورخان قرارداد و زمینه تحولی عمیق و اساسی را در تاریخ‌نگاری سنتی ایران فراهم آورد.

انتقاد به تاریخ‌نویسی سنتی

قبل از ظهور تاریخ‌نگاری نوین در ایران برخی از تاریخ‌نگاران سنتی، منتقد جنبه‌هایی از تاریخ‌نویسی سنتی شدند. یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی، خاوری شیرازی مورخ مشهور زمان فتحعلی شاه و نویسنده تاریخ ذوالقرنین است. میرزا محمدجعفر خورموجی از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب حقایق الاخبار ناصری با انتقاد از تملق‌گویی، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است. محمدحسن خان اعتمادالسلطنه نیز اگر چه تاریخ‌نویسی درباری بود، اما با آگاهی از روش و بینش تاریخ‌نگاری اروپایی گام‌های بلندی را در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت و سعی کرد آثار خود را تا حدودی از پرده‌پوشی‌ها و مداحی‌های تعمّدی مورخان رسمی دور سازد. برخی از متفکران دوره قاجار نظیر میرزا فتحعلی خان آخوندزاده با اینکه مورخ نبود، اما به شیوه علمی تاریخ‌نویسی سنتی را نقد کرد. وی در رساله ایراد، شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی خان هدایت را به دلیل استفاده از شعر در بیان رویدادها و به کاربردن الفاظ مصنوع ادبی مورد انتقاد قرار داد. میرزا آقاخان کرمانی مورخ عصر قاجار نیز معتقد بود که مورخان جدید اروپایی با بررسی سیر حوادث و مطالعه علل و نتایج رویدادها به قوانینی دست یافته‌اند که آن را «حکمت تاریخی» می‌نامند.

روش تاریخ‌نگاری جدید

در مجموع می‌توان عوامل زیر را در ترویج و توسعه روش علمی تاریخ در ایران موثر دانست: استفاده از روش تحقیق علمی - بهره‌برداری از منابع، اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقادی آنها - پرداختن به ارزیابی رویدادهای تاریخی - نوشتن یافته‌های علمی خود به زبانی ساده و بدون تکلف - بهره‌برداری از نتایج تحقیقات علمی چون باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی، اسطوره‌شناسی و ... - گسترش مدارس جدید، تأسیس دانشگاه و رایج شدن آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی در دوران حکومت پهلوی - رشد کمی و کیفی آموزش تاریخ در مراکز دانشگاهی در سال‌های اخیر - ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی و تألیف - ترجمه و نشر کتاب‌ها و مقاله‌های علمی فراوان.

بینش تاریخ‌نگاری جدید

موضوعات مورد بررسی در تاریخ‌نویسی نوین عبارتند از: جنبه‌های گوناگون حیات انسانی اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی - ابعاد گوناگون رویدادهای تاریخی و به ویژه نقش مردم در آن‌ها - بررسی اتفاقات مهمی همچون انقلاب مشروطه، نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر، جنگ‌های جهانی اول و دوم و اشغال ایران، کودتاهای ۱۲۹۹ و ۱۳۳۲ ش، جنبش ملی شدن نفت، انقلاب اسلامی و بررسی علل و نتایج این حوادث و رویدادها در کشور.

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر

منابع پژوهش تاریخ ایران در دوره معاصر شامل انواع کتاب‌ها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها (تراجم) و ...)؛ نشریات (روزنامه‌ها و مجلات)؛ اسناد (بناها، وسایل و ابزارها) می‌شود.

الف) گزینه درست را انتخاب کنید:

۱- رمزگشایی کتیبه‌های بیستون و طاق‌بستان « و جلب توجه زمامداران قاجار و نخبگان ایران به دنیای غرب » به ترتیب، نتیجه کدام عامل بودند:

الف) تأسیس مدرسه دارالفنون - ترجمه آثار اروپایی

ب) تأسیس مدرسه دارالفنون - جنگ‌های ایران و روسیه

پ) گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان - ترجمه آثار اروپایی

ت) گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان - جنگ‌های ایران و روسیه

۲- کدام یک از موارد زیر از شرایط نادر برای پذیرش سلطنت نمی‌باشد:

الف) حل اختلافات مذهبی با دولت گورکانی   ب) حمایت نکردن بزرگان از خاندان صفوی

پ) حمایت نکردن رؤسای طوایف از خاندان صفوی   ت) موروثی شدن سلطنت در خاندان وی

ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید:

۳- به موجب عهدنامه ..... مناطق شرق دریای مازندران (خوارزم و ماوراءالنهر) از ایران جدا شد.

۴- مؤسس حوزه فلسفی تهران در دوره قاجاریه ، ..... بود.

۵- هر یک از موارد ستون اول را با موارد ستون دوم مرتبط نمایید: (یک مورد اضافی است.)

ستون اول	ستون دوم
الف) انقلاب مشروطه در زمان این پادشاه به وقوع پیوست.	۱- محمد علی شاه
ب) استبداد صغیر در دوره این پادشاه به وقوع پیوست.	۲- ناصرالدین شاه
	۳- مظفرالدین شاه

پ) درستی یا نادرستی عبارات زیر را مشخص کنید:

۶- عمده تحولات تاریخ جهان، به ویژه اروپا، در قرن ۱۹ م، متأثر از انقلاب اکتبر روسیه و انقلاب صنعتی بود.

۷- پروس برای تأسیس امپراتوری آلمان، به ترتیب با کشورهای دانمارک، اتریش و فرانسه وارد جنگ شد.

۱- (ت) گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان - جنگ‌های ایران و روسیه

۲- (الف) حل اختلافات مذهبی با دولت گورکانی

۳- آخال ۴- ملا عبدالله زنوزی

۵- (الف) ۳ (ب) ۱

۶- نادرست ۷- درست

۸- اعتمادالسلطنه - صدرالتواریخ ۹- میرزا صالح شیرازی - کاغذ اخبار

۱۰- شیراز و بوشهر ۱۱- آذربایجان

۱۲- ناصرالدین شاه قاجار ۱۳- آیت‌الله طباطبایی و آیت‌الله بهبهانی

۱۴- نیکلای دوم

۱۵- (الف) به شرح زندگی پادشاهان و مبالغه در بیان ویژگی‌های آنان می‌پرداخت. (ب) به زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مردم توجهی نداشت. (پ) بر تاریخ سیاسی و نظامی و شرح جنگ‌ها و فتوحات تأکید داشت. (ت) به علل و نتایج رویدادها و تحولات تاریخی توجهی نداشت. (پ) به رواج روحیه تملق و چاپلوسی در جامعه کمک می‌کرد. (ث) از ساده‌نویسی پرهیز و دارای نثری دشوار بود. (ج) به سنجش و نقد منابع (اعتبارسنجی) توجهی نداشت.

۱۶- اشتغال پیوسته وی به جنگ - مالیات‌های اضافی - بدگمانی نسبت به نزدیکان و بزرگان کشور

۱۷- زیرا در نتیجه صنعتی شدن، کشورهای اروپایی به مواد اولیه، کار ارزان، بازار فروش محصولات، سرمایه‌داری مادی فراوان و حمایت دولت‌ها نیاز پیدا کردند.

۱۸- مالیه، جنگ، عدلیه و امور خارجه

۱۹- ناتوانی فتحعلی‌شاه در تأمین تدارکات سپاه - بی‌کفایتی و سستی برخی از فرماندهان - خودداری انگلیس از کمک نظامی و مالی به ایران - ورود روسیه با تمام قوا و تجهیزات نظامی خود

۲۰- نظارت بر موقوفات و دریافت وجوهات شرعی

۲۱- قاجار - دانشجویان اعزامی به اروپا

۲۲- آموزه‌های عدالت‌خواهانه و ظلم‌ستیزانه دین اسلام - ترویج اندیشه‌های نو درباره حکومت و نشر آثار انتقادی

۲۳- از دست رفتن مناطق حاصلخیز در عهدنامه‌های مختلف به ویژه گلستان و ترکمانچای - اعطای حقوق ویژه تجارت به بیگانگان - واگذاری امتیازات گوناگون به بیگانگان

۲۴- (الف) اداره امور دارایی و برخی دیگر از ادارات، در اختیار دولت انگلیس قرار می‌گیرد. (ب) مسئولیت تجدید سازمان و ایجاد ارتش یکپارچه ایران و تأمین اسلحه و تدارکات آن به افسران انگلیسی داده می‌شد. (پ) انگلستان متعهد می‌شد وامی در اختیار دولت ایران قرار دهد تا تحت نظارت کارشناسان انگلیسی هزینه شود.

ادامه دارد ...